

ADALÉKOK MISKOLC INFRASTRUKTURÁLIS HELYZETÉNEK VIZSGÁLATÁHOZ

NAGY ZOLTÁN

Az elmúlt évtizedekben felerősödött a világgazdaságban a régiók és a városok versenye. Ez utóbbi szinte valamennyi várost érinti. Ez a jelenség Magyarországon is megfigyelhető, és jelentős változásokat is okoz a korábban kialakult hierarchiában.

A gazdasági tevékenységek földrajzi koncentrációi, az agglomerációk előtérbe kerültek, a globális verseny meghatározó elemeivé váltak a városok (*Lengyel I.-Rechnitzer J.* 2000). *Lengyel* (2000) szerint a globalizáció során nemcsak a nemzetgazdaságok jelentősége mérséklődött, hanem a régiók gazdasági szerepe is felértékelődött. Elfogadottá vált, hogy a globális verseny tulajdonképpen a nagyvárosok, a régiók versenye is. Itt említendő meg, hogy mindezek valójában az iparági és regionális klaszterek versenyét jelentik (*Porter, M. E.* 1990, *Lengyel I.-Rechnitzer J.* 2000). A klaszterek tulajdonságait, céljait, típusait vizsgálva *Lengyel* (2000) megállapítja, hogy egy város fejlődése akkor tartós, ha a vállalatok termelékenységének javítása az önkormányzati fejlesztések egyik fő célja.

A városok versenyképességének vizsgálatához, a városok gazdasági, társadalmi, kulturális helyzetének bemutatásához számos lehetőség kínálkozik, amit több mutatócsoport is kifejezhet. Az MTA Regionális Kutatások Központja szerint a „helyek -települések, kistérségek, régiók, országok- versenyképessége tágabb fogalom, mint a gazdaság versenyképessége.” Ezen kutatás a következő szempontcsoportok figyelembe vételét tűzte ki célul:

- a városok szellemi tőkéje,
- a városok gazdaságának versenyképessége,
- a városok regionális helyzete,
- a városok helyzete a „hálózatokban”,
- a városok által nyújtott jövedelmi viszonyok, illetve a lakókörnyezet,
- a városok infrastruktúrája, „általános fejlettsége”,
- a városfejlődés dinamikája. (*Horváth Gy.* 2001)

Elfogadva ezen szempontrendszer felépítését a városok helyzetének vizsgálatakor, tanulmányomban a városok összehasonlításában néhány olyan adatot szeretnék alkalmazni, amely a vizsgálatkor rendelkezésemre állt, és az infrastrukturális ellátottság néhány részletét mutatják be. Ezek az adatok csak kis részét képezhetik egy átfogó vizsgálatnak, a céltom az volt, hogy a későbbi kutatásaim során használható rangsort tudjak előállítani a megyei jogú városok között néhány infrastrukturális és a lakosok életkörülményeit megjelenítő adat alapján. A vizsgálathoz a faktoranalízis módszerét alkalmaztam, amely módszer célja, hogy mennyiségi változók háttérben olyan rejtett változókat jelenítsen meg amivel magyarázhatóvá válik a jelenség nagy része. A faktoranalízis matematikai modelljével egy sokváltozós adatállományt lehet jellemezni néhány faktor lineáris kombinációjaként. A faktoranalízis alkalmazása során fontos szempont, hogy a megfigyelési egységek számának meg kell haladnia a változók számát. Így ha csak a megyei jogú városokat vizsgáljuk akkor a változók száma erősen behatárolt. Ezzel csak egy-egy szempontrendszer válik mérhetővé, tehát vagy a megfigyelési egységek körét kell kiterjeszteni, vagy az egyes szempontrendszerek alapján létrejövő rangsorokat kell további rangsorba állítani.

A vizsgálatban szereplő mutatókból faktoranalízissel öt faktort állítottam elő, amelyek szerint a vizsgált 12 mutatót a létrejött faktorok 83%-ban magyarázzák. Ezek után e faktorok értékeit súlyozottan figyelembe véve minden településhez egy érték rendelhető, ami megadja az adott faktorok alapján a település rangsorban elfoglalt helyét.

A vizsgált mutatók a Területi Statisztikai Évkönyv 2000 adatait felhasználva a következők voltak:

- lakásállomány 2000-ben az 1990-es %-ában,
- épített lakások 1000 lakosra,
- 4 és többszobás lakások aránya (%),
- gázvezetékekkel ellátott lakások aránya (%),
- közüzemi vízvezetékekkel ellátott lakások aránya (%),
- közsatornával ellátott lakások aránya (%),
- burkolt utak aránya az összes belterületi út arányában, (%)
- 1000 lakosra jutó kórházi ágyak száma,
- 1000 lakosra jutó óvodai férőhelyek száma,
- 1000 lakosra jutó általános iskolai osztályteremek száma,
- 1000 lakosra jutó középiskolai osztályteremek száma,
- 1000 lakosra jutó könyvtári egység,
- 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma,
- 1000 lakosra jutó vendéglátóhelyek száma,
- 1000 lakosra jutó kereskedelmi szálláshelyek száma.

Mint a felsorolásból is látszik sajnos nem mindig a legmegfelelőbb mutatók kerültek be a vizsgálatba, de ezek voltak elérhetőek, sőt ezek között is több a KSH adatokra támaszkodva saját számítás eredménye. A mutatók kiválasztása során meghatározó szempont volt, hogy mindig a magasabb értékek képviseljék a kedvezőbb ellátottságot. Ez azt eredményezi, hogy a rangsor elkészítésénél is a magasabb értékek „fejlettebb” infrastruktúrájú (a rendelkezésre álló adatok alapján) várost takarjanak. A számítások során három mutató vizsgálatától el kellett tekinteni, mert erősen lerontották az alkalmazhatóságot, ezek az 1000 lakosra jutó óvodai férőhelyek száma, az 1000 lakosra jutó általános iskolai osztályteremek száma, és az 1000 lakosra jutó középiskolai osztályteremek száma mutatók voltak. Ezek után 12 mutatóval a főkomponens módszer alkalmazása után az eredmény szerint az 5 faktort adó változat a változók szórásnégyzetének 83,25%-át magyarázza. Ezek mellett mindenképpen megemlítendő, hogy ezen vizsgálatra alkalmasságot mutató KMO érték 0,563, ami azt mutatja, hogy a vizsgálat elvégezhető, de közel sem ideális a változók rendszere.

1. táblázat

A sajátérték-százalékok alakulása a faktoranalízis során			
Faktorok megnevezése	sajátértékek	%	kumulatív %
F ₁	3,692	30,765	30,765
F ₂	2,362	19,687	50,452
F ₃	1,678	13,979	64,432
F ₄	1,299	10,824	75,256
F ₅	0,960	7,996	83,253

A rotált faktorsúly mátrix vizsgálata után a faktorok tartalmának elemzésekor a következő faktorokat azonosítottam:

- F₁: „kereskedelmi infrastruktúra” faktora,
- F₂: „úthálózat, vízellátási hálózat” faktora,
- F₃: „lakásellátottság, lakásminőség” faktora.

Az F₄ és F₅ faktorok azonosítása nehezebb feladat, inkább erősebb negatív korrelációval kapcsolódik néhány mutatóhoz (vendéglátóhelyek száma, burkolt utak aránya, vízvezetékkel ellátott lakások aránya.). A megkapott értékekkel rangsorolhatóvá váltak a települések. A kapott adatok szerint a települések rangsora a következő:

2.táblázat

A számítások után létrejött rangsor		
Helyezés	Település	Érték
1.	Sopron	0,890
2.	Eger	0,736
3.	Szekszárd	0,556
4.	Zalaegerszeg	0,472
5.	Nyíregyháza	0,426
6.	Kaposvár	0,423
7.	Veszprém	0,415
8.	Győr	0,322
9.	Szolnok	0,139
10.	Nagykanizsa	0,040
11.	Szombathely	0,016
12.	Salgótarján	-0,018
13.	Békéscsaba	-0,025
14.	Székesfehérvár	-0,139
15.	Szeged	-0,143
16.	Miskolc	-0,345
17.	Debrecen	-0,392
18.	Pécs	-0,478
19.	Dunaújváros	-0,664
20.	Hódmezővásárhely	-0,702
21.	Kecskemét	-0,722
22.	Tatabánya	-0,806

Ezen rangsort összehasonlítva néhány az elmúlt években megjelent városok fejlettségét mutató vizsgálat (**Beluszky P.** 2000, **Lengyel I.-Rechnitzer J.** 2000) adataival érdekes hasonlóságok és különbségek láthatók.

A magyar városhálózat fejlődése a városverseny szempontjából megkésett, hosszú évtizedeken keresztül az állami beavatkozás határozta meg a városok egymáshoz való viszonyát. Magyarországon már 1990 előtt megjelentek a „piaci elemek” a településhálózatok fejlődésében, de a felülről irányítottság meghatározó szerepet játszott. **Beluszky** (2000) szerint a felülről történő irányítás nem mindig és feltétlenül kormányzati, állami beavatkozást jelentett, hanem nagyvállalatok (állami nagyvállalatok) beruházásait, irányított iparosítást, intézményfenntartást és településfinanszírozást. Ezek következményei nemegyszer ma is látszanak, hiszen egyes városok fejlettebb infrastruktúrával rendelkeznek, mint amit jelenlegi gazdasági helyzetüket látva feltételezhető. A gazdasági szerkezet alapvetően átalakult a rendszerváltást követően, ami jelentős mértékben hatott a hazai településhálózat, a városhálózat változásaira is. Már 1990 előtt

is mutatkoztak a szocialista termelés visszaesésének jelei, és ezt a folyamatot a rendszerváltás felerősítette. A politikai-társadalmi változások erős recesszióval párosultak. Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Komárom-Esztergom megyékben a termelés visszaesése jó néhány ipari üzem és bánya leépítését, bezárását jelentette. Mint közismert, ilyen válságzónák alakultak ki a Miskolc-Ózd tengely mentén, a Dunántúli-hegység bányászati területein és Nógrádban (**Beluszky P.** 2000). Ezek a változások érzékelhetők a múltban készült, a városok helyzetét bemutató munkáknál.

Mivel vizsgálatomban a kapott faktoroknál fontos szerepet játszanak a kereskedelmi infrastruktúra adatai (1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma, 1000 lakosra jutó vendéglátóhelyek száma, 1000 lakosra jutó kereskedelmi szálláshelyek száma) természetesen az ilyen területen jobban „ellátott” városok előkelőbb helyezést értek el, mint az említett vizsgálatoknál, de Eger és Sopron minden vizsgálatban kedvező helyen szerepel. A gazdaságilag dinamikus fejlődő, **Lengyel** és **Rechnitzer** (2000) adatainál nyertesek közé tartozó városok közül Dunaújváros és Székesfehérvár teljesít gyengébben. Az általuk vesztesek közé sorolt városok teljesítménye az én vizsgálatom szerint sem túl rózsás (Békéscsaba 13., Hódmezővásárhely 20., Kecskemét 21., Kaposvár 6., Miskolc 16., Salgótarján 12., Tatabánya 22.). Talán Debrecen és Pécs 17. és 18. helyezése az ami jelentős különbség az említett vizsgálatokhoz képest, hiszen azokban a felzárkózó települések között szerepelnek. Ezen eltérések oka mindenképpen **Beluszky** (2000), valamint **Lengyel** és **Rechnitzer** (2000) vizsgálatainak sokrétűségében, komplexebb voltában keresendő, bár megemlíthető, hogy nem áll ellentétben azok megállapításaival, hiszen a több mutató alapján kialakult rangsorokban jobban szereplő városoknak is lehetnek gyenge pontjai, és ezek sokszor lehetnek éppen az infrastruktúra bizonyos elemei viszonylatában.

Ezek mellett ezen adatok bizonyíthatják, hogy az elmaradott régiókban a fő probléma inkább a kedvezőtlen gazdasági szerkezet, és nem az innovációk alacsony szintje (**Horváth Gy.** 2001), vagy az infrastrukturális elmaradottság. A jelenleg nehezebb helyzetben lévő települések számára lehetőséget ad a gazdasági bázis javítása mellett az is, hogy olyan tényezők szerepe felértékelődik, mint a „magasan kvalifikált munkaerő” igénye a színvonalas lakókörnyezethez, vagy a „tudásbázis igénybevételének” lehetőségei, a városok hálózatokban betöltött szerepe, a városmarketing eredményessége, a szórakozási lehetőségek, a „városok vezetésének kvalitásai” (**Horváth Gy.** 2001).

IRODALOM

- Beluszky P.** 2000: Adalékok a városállomány 1990 utáni átalakulásához. – In: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA RKK, Pécs. pp. 115-130.
- Lengyel I.** 2000: Porter-rombusz: a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje. – Tér és Társadalom. 4. pp. 39-86.
- Lengyel I.-Rechnitzer J.** (2000): A városok versenyképességéről. – In: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA RKK, Pécs. pp. 130-152.
- Horváth Gy.** 2001: A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben. – Tér és Társadalom. 15. 2. pp. 203-231.
- Porter, M. E.** 1990: *The Competitive Advantage of Nations*. – The Free Press, New York.